

AFRIKANSKE KULTURIMPULSER

av

FRIDTJOV BIRKELI

På veien ut til min barndoms Afrika i 1933, la jeg veien om det brune Berlin. Der var mye å se og høre. Særlig husker jeg en imponerende gobelin i keiserslottet. Den forestilte Afrika. Det var fruktbarhet og romantikk for alle pengene. Men praktfull veggpynt var det. Nå eksisterer den vel ikke lenger. Men selve idéen: Afrika som europeisk veggpyrd og raritet, som man passivt kan beskue, er nok dessverre så altfor utbredt. Afrika i all sin realistiske velde, som et mektig kontinent fullt av ungt, skapende liv, — Afrika som fremtidens oppkomme av sunn medmenneskelighet, er ennå ikke blitt en del av vår daglige virkelighet.

For mange er det vel slik at de ikke kan tenke seg ordet kultur i forbindelse med Afrika. Det er jo det ville, usiviliserte og primitive kontinent. Mange er nok av den oppfatning at det ville være en hån mot sannheten å tale om kulturimpulser fra et slikt kontinent.

For andre igjen — og det på den motsatte fløy — fortøner det seg vel slik at det i Afrika er en verdifull kultur som Vesten har gjort sitt beste for å ødelegge. Før det er for sent, bør man rendyrke et afrikansk kulturparadis, rensset for all annen påvirkning.

Jeg forstår godt begge disse ytterstandpunkter. Noe riktig er det i dem begge, fordi Afrika er så stort og mangfoldig. Afrikaneren kan lure og bedra omtrent like godt som europeeren. Og han kan vise en ro og verdighet og harmoni på høyde med en harmonisk europeer. Men jeg går allikevel mot begge ytterstandpunktene, fordi virkeligheten og historien er mer sammensatt enn som så.

Det lille jeg har å si om kulturimpulser fra Afrika til den øvrige verden i dag og i morgen, må nødvendigvis begynne med litt tilbakeblikk, både for å motbevise begge de to ytterstandpunkter jeg nevnte, og for å få en rett bakgrunn for det jeg egentlig har på hjertet. Vi er nødt til å finne frem til hele kontinentets passiva og aktiva i dets kulturstatus, før jeg kan si noe overbevisende om selve kulturimpulsene.

La oss begynne med å slå fast at Afrika er det unge kontinent. Samtidig er det her man har funnet rester av det eldste kjente menneske. Så paradoksalt er faktisk alt som angår Afrika.

Også her vokser det frem, uten at noen kan stanse det, en teknisk sivilisasjon. Samtidig er det fascinerende å lete seg frem til fjellvegg- og huletegninger, naturalistisk velproposjonerte giraffer, fyldige kyr og andre dyr, men også mennesker. En finner dem i Uganda, Tanganyika og sørover like til Zululand. Ingen har kunnet avgjøre alderen. Såvidt jeg vet, gjettes det fra tusen til ca. tre tusen år. Her lever forøvrig mennesket på alle stadier, fra det mest primitive til det mest siviliserte. Vi forvirres av det. Og skal vi bedømme dette kontinent ut fra den kulturbagasje enhver europeer har med seg fra Athen, Jerusalem og Rom, så blir det nok et spørsmål om det overhodet er mulig for en europeer å være meningsberettiget, iallfall ikke uten at han selv har levet sammen med Afrika en tid.

Selvom det er Afrika sør for Sahara vi særlig har i tankene, så skal vi ikke glemme at Egypt er en del av kontinentet og at den egyptiske kultur hadde sin blendende storhetstid før både Athen og Rom, og at Egypts innflytelse den gang gjennom flere århundrer strakte seg dypt inn i Afrika, etter det vi nå vet. Men dessuten har store deler av kontinentet mottatt kulturimpulser fra kulturer ved Middelhavet og det indiske oseaen. Det er f. eks. ingen grunn til å betvile at fönikierne seilte rundt Afrika alt 600 f. Kr. Idéen om tusenårig kulturell stillstand eller mangel på kultur kan man derfor gi opp først som sist. Når vi i dag med oppriktig beundring kan tale om den århundregamle Ife- og Benin-kultur (i det nåværende Nigeria) med deres fine bronse-, tre- og elfenbenskulpturer som avbilder religiøse seremonier,

byliv, statsliv, kongeportretter og andre bronsehoder i en livfull og naturalistisk stil og med klart afrikansk særpreg, så står vi overfor afrikanske kulturutslag som Europa på ingen måte kan ta æren for, heller ikke Islam. Her er kanskje nettopp egyptisk påvirkning. Skulpturene forteller da også om fremmede handelsmenn. Selvom denne Ife- og Benin-kulturen fremdeles er gåtefull, så er man skjønt enige om at den har et klart afrikansk stempel.

Men la oss først minne om at også Islam på sitt høyeste kom sør for Sahara og gjorde seg sterkt gjeldende også politisk i en flere hundre år lang ekspansjonsperiode. Engländeren Thomas Hodgkin minner med rette om at f. eks. i 1066 — altså det år vår egen Harald Hardråde døde — da blomstret rett sør for Sahara, som et storrike, det egentlige *Ghana*, med pelbygde byer og lærde menn. Det begynte som et rent afrikansk rike, men ble erobret av Islam. Her finnes ruiner som forteller sin egen historie om glemt velstand og fremskritt. 2—300 år senere er det *Mali*-riket som er blitt den ledende stormakt, med en blomstrende handel og med en sultan som hadde musikanter med sølv- og gullcither. Den nordafrikanske reisende Ibn Battuta skriver i en beretning fra midten av 1300-tallet om sitt 8-måneders besøk i Mali. Han sier negrene der har stor rettferdighetsans, de avskyr urettferdighet mer enn andre folk. Det råder en god sikkerhet i landet. Hverken reisende eller innbyggerne behøver å frykte for røvere. De konfiskerer ikke en hvit manns eiendom, selvom han dør i deres land, og selvom det dreier seg om en stor formue. Kunne man gi datidens, eller for den saks skyld nåtidens Europa det samme skussmål?

Så tar Hodgkin et nytt sprang til 1513, da Norge altså befant seg i sin «danske natt» og Luther ennå ikke var begynt sitt verk. Da var det et *Gao*-rike som var den ledende afrikanske stormakt rett sør for Sahara og flere hundre kilometer nord for det nåværende Ghana. I Gao hadde man en ganske vel utviklet sentral regjeringsmakt for finanser, rettsvesen osv. Man hadde til og med et eget departement for hvite! De bodde særlig ved imperiets nordgrense. Dertil var det en tendens til desentralisert

styre ved provinsguvernører. Også fra denne tiden har vi en interessant nordafrikansk beretning om forholdene i Gao. Kjøpmenn og lærde hadde stor innflytelse, fortelles det. Innbyggerne i byen Timbuktu er rike. Der finnes mange dommere, leger og klerker, som alle er godt betalt av kongen. Det råder stor efterspørsel etter håndskrevne bøker. *Man tjener mer på handel med bøker enn med noe annet(!)* på denne kanten av 1500-års Afrika. Timbuktu var nemlig et stort intellektuelt sentrum. Der fantes da et *universitet* med kurser i bl. a. islamisk lov, teologi, retorikk, grammatikk og litteratur, med egne lærde og gjesteforelesere fra Kairo.

De riker vi her har nevnt, var gjennom 500 år en blanding av fremmed islamisk innflytelse og selvstendige afrikanske impulser. Noe lignende var situasjonen langs hele sørsiden av Sahara i kontinentets tverrsnitt. Og det er grunn til å anta at før-Kristus gammeltestamentlige impulser også fant veien langt sør for Sahara her og der, foruten at en må slå fast at av kristne kirker var det bare den koptiske i Egypt og den ortodokse i Etiopia som motsto det islamiske trykk og overlevet til denne dag.

Hva forandret så disse islamisk-afrikanske stormakters stilling og satte i gang en kraftig degenerasjon? Svært forenklet kan det sies med en setning: *geværets og kanonens ankomst sør for Sahara*. En invasjon fra Marokko med disse nye våpen gjorde iallfall ende på Gao-rikets ro og stabilitet.

Vi kan av disse antydninger øyne Middelhavskulturenes tidlige innpass i nesten halvdel av Afrikakontinentet med en etterfølgende stagnasjon.

Den vestafrikanske kulturelle storhetstid topper seg i den serie med interessante statsdannelser som vi får langs kysten ut mot Sør-Atlanteren. Det vil føre for langt å nevne dem alle. Men her er det over hele linjen en mer særpreget og ensidig afrikansk kulturutfoldelse enn tidligere lenger nordpå. Og mest representativ er altså *Benin* helt inne i bukten. Vi har flere beretninger om byen Benin med de brede gater og lange husrader, et enormt palass, statuer og relieffer i bronse, men også fattigdom og slaveri og uvitenhet, *som ellers i hele verden*.

Går vi så raskt over til den andre siden av kontinentet, så møter vi her på bred front påvirkning av de forskjellige kulturer omkring det indiske osean. Det er forståelig at araberne her i mange århundrer spilte en viktig rolle langs hele kontinentets østkyst. Men de var på ingen måte alene. Perserne var med, likeledes inderne, kineserne og indoneserne i tur og orden og samtidig. Mynt- og perlefunn og andre arkeologiske kjensgjerninger og språklige studier, er usvikelige beviser. Sannsynligvis fra begynnelsen av vår tidsregning og oppover har det vært en rekke handelssteder langs østkysten. Her møttes handelsskipene, som særlig fulgte med monsunene, med lastkaravanene som kom fra det indre av Afrika, særlig med gull og elfenben, men også med andre ting foruten slaver. Handelsnettene har vært vidt forgrenet innover i dette mørke fastland. Man mener nå å ha funnet beviser for at nettet rakk like til de store statene vi har omtalt i Vest-Afrika. Myten om en rendyrket afrikansk kultur kan man derfor også la fare jo før jo heller.

En av de største gåter i Øst-Afrika har vært den indonesiske bebyggelse av Madagaskar. Men nå kan det anses for klarlagt at alt fra ca. år 400 e. Kristus og videre fremover slo indoneserne seg ned på den store afrikanske øy, en invasjon med handelsformål som selvsagt strakte seg over mange århundrer. Det finnes faktisk en persisk beretning fra 900-tallet som forteller om at sjøfolk på den tid hadde sett en mektig armada av indonesiske skip i det som vi nå kaller Mosambikk-kanalen. Og den kano som er i bruk i hele Øst-Afrika like til den dag i dag, er en klar arv fra indoneserne.

Vi vet om et *Zang*-rike her på østkysten. Og da vår tidligere nevnte nordafrikanske reisende Ibn Battuta også kom hit på 1300-tallet, beskriver han f. eks. byen Kilura som en vakker og velbygget by. Her var da både arabiske, persiske og indiske handelsmenn, sier han. Men selvom livet i Zangriket var sterkt påvirket utenfra, ser vi av gammel swahilidiktning at livet likevel forble afrikansk i sin karakter. Trommen og elfenbenshornet er med. De rike som svinger sine våpen og bøyer halsen, gjorde det på ekte afrikansk vis. Og så har vi det gåtefulle *Zimbabwe*-

riket med sine merkelige steinruiner. De største ligger langt inne i det som i dag er øde, dødsens stille villmarker. De har ennå ikke avgitt sin hemmelighet. Men så pass synes nå forskerne å være enige om, at disse mektige steinruiner tross alt har sitt umiskjennelige afrikanske særpreg uten en eneste prosaisk rett linje. Kanskje har vi her et rike blitt til ved folkevandring nordfra og på et sted der gullforekomstene laget handel med kysten. Perler og lignende funnet i ruinene peker disse veier.

I det hele tatt har det her i øst vært en del statsdannelser i samarbeid mellom hamitiske eller semitiske og de mer opprinnelige afrikanske elementer.

Og så får vi nevne at man også i Kongo fikk noen interessante statsdannelser på 1600-tallet i Katanga og omegn. Man fremhever her særlig *bakubaene*, som utviklet et styresett med konge- og folkedemokrati (unnskyld uttrykket, men her passer det). Håndverk og handel blomstret og skapte stadig kulturell fornyelse. Folkets unge menn gjennomgikk en spesiell samfunnsutdannelse og ble samtidig en årsklasse i hæren. Det hersket ro og en viss orden. Og skulpturene til bakubaene har vært sammenlignet med Benin-skulpturene i kvalitet. Altså også i hjertet av Afrika skapt det interessant nytt, men selv hit kom innflytelsene utenfra. Intet sto stille selv i denne avkrok av kontinentet.

Disse antydninger fra det Afrika-bilde som moderne forskere i dag prøver å sette sammen til et hele, viser oss et kontinent som gir og tar handelsmessig og vel også kulturmessig. Livets gang er nå en gang slik. Det har altså faktisk gått for seg i Afrika som ellers i verden. Innerst inne er mennesket og dets historie merkelig lik overalt på kloden. Vi har bare antydnet ordet folkevandring. Det har sannsynligvis vært likeså meget av dette i Afrika som ellers i verden.

Men her er det jo *slavehandelen* kommer inn som et forferdelig afrikansk fenomen. Den gikk ikke bare til Amerika, afrikanske slaver fant også veien like til det kinesiske hoff. Det er forøvrig to skyldige parter i slavehandelen: asiatene og europeerne som *kjøpte*, og de herskende klasser i Afrika som *solgte*.

Denne trafikk ga nok en del av de afrikanske stater en siste oppblomstring ved de nye våpen de fikk for slavene. Men i det lange løp ble den en kjempestor katastrofe for hele kontinentet med sin lammende og forvirrende virkning.

Så fikk stammefeidene igjen fritt spillerom og ødela lett sammen med elendige hygieniske forhold. Daglig trelldom under overtro og fedreånder førte dessuten også til uro, frykt og drap. Den glade afrikaneren var også en plaget afrikaner.

Inn i denne situasjon kom hvit erobring og kolonisasjon. Og selvsagt var ikke denne periode bare god eller bare ond. Også her ligger sannheten et sted imellom. De svake stammer ble f. eks. til dels reddet fra undergang, og de store hindret i å slåss. Kommunikasjoner, helsetilstand osv. ble etterhvert bedret.

Nå ble *hele* kontinentet utsatt for en dobbel påvirkning fra den hvite rase. På den ene siden kolonimaktens diktatoriske ordning av samfunnslivet, med sverdet som kjennetegn og uten å spørre folket, slik de afrikanske høvdinger faktisk i virkeligheten måtte gjøre. De voksne afrikanere hadde hatt sin del av styret og makten. Det *var* en form for demokrati fra styret av landsbyen til styret av riket. Nå ble det satt en strek over alt dette. Nå styrte en hvit diktator alt. Men de hvite fikk gjort meget, det så jo alle.

På den annen side kom den kristne misjon med en ganske annen innflytelse og med kjærlighetsgjerningen som kjennetegn, med forkynnelse, sykepleie og skoleundervisning før kolonimakten skikkelig kom i gang med det. Protestantisk misjon har alltid vært skole- og hospitalskapende. Yrkesskoler og opplæring i jordbruk, matstell og husstell fulgte også med. Tusener ble opplært i all slags håndverk før kolonimyndighetene kom så langt.

Denne den hvite rases dobbeltbevegelse inne i hele Afrika betydde selvfølgelig en bred kulturinnflytelse. De hadde begge den hvite hud til felles, de var begge fremmede. Fordi misjonærene de fleste steder kom før kolonimaktene, ble ikke de to kulturfaktorer alltid slått i hardtkorn. En spydig ikke-kristen afrikaner sa en gang: Jeg må legge meg inn på misjonshospitalet for å få den medisin jeg skal ha. På statens hospital hjelper ikke engang

bestikkelser! Men det hendte sakens at folk som ikke visste bedre, mente det var ett med koloni og misjon. Og mangen misjonær glemte også i kampens hete å tenke prinsipielt nok, særlig hvis han hadde samme nasjonalitet som kolonimakten.

At misjonene fikk gjort så meget med så lite for så mange ved så få i de mer enn 100 år de var helt alene med kjempeoppgavene i helse og undervisning, er for meg et konstant under, som jeg ikke finner noen grunn til å hemmeligholde. Det ble også mer kontinuitet over arbeidet i misjonen enn i kolonisasjonen. For statsfunksjonærene ble ofte kort tid og hadde korte arbeidsperioder, mens misjonærene haddet viet hele livet og hadde lange arbeidsperioder av hensyn til økonomien. I hvert fall er det udisputerlig at den kristne afrikanske kirke er blitt et faktum i nesten hvert eneste land. Den brøt ikke sammen i og med koloniæraens opphør. Tvert imot går den nå frem som enda mer av en nasjonal afrikansk kirke, med ikke bare en stor åndelig, men også kulturell innflytelse, og gjerne villig til å absorbere afrikanske trekk i sitt liv, sin sang og sin organisasjon under stadig sterkere afrikansk ledelse.

Med hensyn til kolonimakten som i høy grad sto for innflytelsen fra Vestens tekniske sivilisasjon, særlig i forbindelse med industrialiseringen og den dermed stående opprivning av det afrikanske familieliv, så ble den etterhvert gjenstand for adskillig uvilje. Kritikken slo ut i lys lue etter to verdenskriger for menneskeverdet uten at det ble mer menneskeverd for afrikanerne. De gode resultater ble ofte glemt på grunn av hvit brutalitet og arroganse.

Men koloniæraen går ut med en lang rekke statsdannelser som stort sett er blitt til i fred, om enn ikke alltid like vellykket, og med over 200 millioner mennesker som har sitt afrikanske særkjenne, samtidig som de iallfall i de siste 2 000 år har vært utsatt for og absorbert i seg de mest forskjellige ånds- og kulturimpulser, og som *nå* skal begynne på et nytt stort kapittel i sin historie.

Hva er så dagens situasjon? Kan f. eks. vi andre vente noen kulturimpulser fra det hold? Jeg antar mange vil skynde seg

å svare: det kan ikke bli stort, for de er jo ennå barn, som altfor tidlig har fått selvstyre. Ja, det er en naiv og typisk europeisk feiltagelse å ville betrakte og behandle afrikanerne som barn. De er nemlig *ikke* barn. De er voksne, men i en annen kultur-sammenheng enn vår og på en annen måte. Det vi har fått ca. 2 000 år til å fordøye og beherske, det skal de mestre i løpet av noen få år, som til og med har kastet dem ut i en komplett ny situasjon med pengehusholdning, internasjonal handel og en maskintilværelse som fordrer et visst slektskap med maskinen. Men dette slektskap med maskinen eier ikke afrikaneren, enda i hvert fall. Han er enda et åpent menneske som lever livet på en mer opprinnelig måte enn oss, og derfor ofte så ubehjelpelig overfor Vestens normer. Ikke desto mindre kan det kanskje nettopp her være et afrikansk bidrag å vente til en verden som har rendyrket hykleriet og forstillelsen i århundrer, inntil det kjedsommelig maskinmessige. Åpen og uforstilt afrikansk fremferd kan kanskje være med på å gjøre vårt felles liv mer ærlig og verdifullyt, mer sant og ekte. Hvis afrikanerne er oppriktige barn og vi forstilte voksne, da er det jo ikke tvil om at det er *afrikanernes* del vi har mest bruk for i fremtiden. En afrikansk første-minister kan gjøre noe så uventet hjertelig som å kalle sammen hovedstadens barn og holde et veldig selskap for dem på brus og kaker før han går over til en meget viktig debatt i landets parlament. Hvilken europeisk politiker våger å gjøre ham *det* etter?

Her kan det kanskje være på sin plass å motsi *Albert Schweitzer* en smule. Som kjent har han ikke vært altfor ivrig etter å gi afrikaneren fri rett til ved skolegang å forsyne seg av det han vil av den nye kultur som hele menneskeheten nå snart har felles. Og mange er nok enige med ham. Er kanskje ikke hele kontinentet nå i slyngelalderen? Men hvis så er tilfelle, avskaffer man ikke slyngelalderen ved å stanse undervisningen og oppdragelsen. Det må alt få gå sin gang inntil man er gjennom overgangstiden. Schweitzer er selvfølgelig enig i at vi er brødre, afrikanerne og europeerne. Men europeeren er *den eldre bror*. Og på europeisk høres dette ganske bra ut. For europeeren er jo kommet så meget lenger i Vestens intellektuelle utvikling og

livsform. Han ser lett sin yngre afrikanske brors «feil og mangler». Men Schweitzers «eldre bror»-teori låter ikke fullt så bra på afrikansk. For i Afrika er tankegangen stort sett den at den eldre bror alltid er ovenpå, — han kommer den yngre aldri opp på siden av så lenge livet varer. Det blir den eldre brors nedlatende diktatur i kraft av alderens rett. Og fra en slik undertrykt bror er det ikke lett for den eldre å få kulturimpulser. For da må de være likestillet i hjertets dyp, ellers blir det ikke kontakt.

Ja, men det er jo notorisk at det kulturellt *er* et stort sprang mellom europeeren og afrikaneren, innvender man. Vi ser det nå som korrupsjon og diktatur raskt ødelegger de nye statene. Er det demokrati når de nye politikerne gir hverandre så høye lønninger at statskassen ikke tåler det? Vi har lært dem demokrati, og så hopper de like godt ut i sitt eget diktatur? Det er da bevis godt nok for at de ikke holder mål!

Men er det det? Hvorfor ble de ikke forlengst opplært i å styre seg selv? Den hvite mann har hatt god tid til det, massevis av tid. Og når lærte vi dem egentlig demokrati? Det de så i koloniæraen var som regel det reneste hvite guvernørdiktatur, av og til riktignok ved hjelp av en diktert form for høvdingstyre. Ndabaningi Sitole fra Rhodesia har slått kraftig fast at når ca. 190 av 200 millioner afrikanere på enhver måte var underlagt ca. 3 mill. hvite, så kunne det ikke godt kalles for demokrati. Afrikanerne måtte faktisk reise til Europa for å studere demokrati i praksis, og når de så kom hjem igjen, møtte de påny det hvite diktatur. På en slik bakgrunn er det faktisk vidunderlig at det har gått som det har gått i stat etter stat rundt hele kontinentet.

Men selvfølgelig må vi vente dårlig styrte afrikanske stater, kanskje i årtier fremover. Det er bare ikke utelukkende deres egen skyld. Og når en betenker hvor mange århundrer Europa har trengt for å stamme seg gjennom demokratiets ABC og enda er langt fra å ha lært leksen sin i store deler av vårt kontinent, så er det den eneste naturlige ting at det også vil ta tid i Afrika.

Jeg vet vel at f. eks. Ghanas Kwame Nkrumah i løpet av de siste årene synes å ha gjennomgått en foruroligende utvikling henimot diktaturet. Og man kan sagtens spørre om det er den

gamle historien om makten, som går ham til hodet, men det er og blir hans uvisnelige ære at han førte sitt folk som det første sør for Sahara, til frihet fra hvitt styre *uten terror og blodsutgydelse*. Og mens jeg satt derinne i den gamle Christiansborg, med Ghanas flagg vaiende over de ærværdige murer, understreket han selv at han på ingen måte tok sikte på en politistat. Han slo fast at Afrika har rett til å styre seg selv. «Vi blir nødt til å styre oss selv dårlig, inntil vi kan styre oss selv godt». Og hvor lang tid den prosess tar, er det vel ingen gitt å spå. Der hvor afrikanerne imidlertid er blitt samvittighetsfullt lært opp til å styre seg selv, der ser vi jo at det går forbløffende bra.

Jeg venter faktisk *nettopp fra Afrika en impuls til fornyet demokrati*, når de får summet seg og innlemmet det beste i sitt gamle administrasjonssystem i den nye statsdannelsen, som har erklært Stammeordningen krig. For en som har sett hvordan hele den voksne befolkning er med på å styre landsbyen, og tildels faktisk også styre kongen og hans råd, ved sine opinionsytringer, sett hvordan folket og lederne organisk hører sammen, er det naturlig å vente at i sin tid skal nettopp afrikanerne fortelle oss godt nytt om *tillempet afrikansk demokrati* i afrikanske stater.

Ja, jeg venter mer. Når afrikanerne får den nødvendige hjelp med alle de moderne problemer i overgangen fra naturalhus-holdning til pengepolitikk, og til å finne sin plass i vår tekniske tidsalder, da tror jeg de vil ha et overskudd som vil komme også internasjonal politikk tilgode. Vi har alt hatt glimt i den retning. Hvem var det som tok affære i FN overfor mannen med støvelen, uten en afrikaner, nemlig Sekou Touré fra Guinea. Han utsatte hjemreisen sin bare for å fortelle Krustsjov at sånt gjør man ikke. Og hvem var det som leste de store stater teksten i Hovedforsamlingen uten Nigerias utenriksminister. Han sa bl. a.: «Vi venter ledelse av dere, dere gir oss rot. Vi venter orden av dere, dere gir oss forvirring. Vi venter inspirasjon fra dere, men dere gir oss det motsatte». Det kommer nok mer av samme sort, ettersom tiden går.

Her i Europa er sikkert mange av den oppfatning at Afrikas redning, økonomisk og kulturelt, ville være en *afro-europeisk*

akse. Afrika har råstoffene, vi har det tekniske apparat i mer enn en henseende. Sammen med Europa ville Afrika gå en lys fremtid i møte. Men fra afrikansk synspunkt er det slik at de på mange måter har fått nok av det overlegne Europa. «Det forstår vi,» roper Asia. «La oss heller danne en *afro-asiatisk blokk*. Det er vi som hører sammen og som virkelig kan hjelpe hverandre.» På et stort internasjonalt møte i 1958 i Afrika, oppfordret en inder med glødende veltalenhet afrikanerne til å kaste av seg europeernes åk og slå følge med Asia og lære av det. Da sto professor Baëta fra Ghana opp og sa til inderen og til oss alle: «Ta det med ro. Vi kommer nok, men når vi kommer kan jeg forsikre dere alle om at det hverken blir Europas og Amerikas vei eller Asias vei. Det blir *vår egen afrikanske vei*». Og det ligger uendelig meget i det svaret. Det ligger bl. a. det i det at en århundrelang koloniæra likevel ikke har utryddet afrikansk vilje til selvstendig liv, materielt og åndelig. Og da skal det sannelig bli spennende å se hva det kan utvikle seg til.

I kunstnerisk henseende tror jeg f. eks. vi kan vente oss adskillige afrikanske impulser med årene. Utsiktene lover godt for musikken, når en hører dem synge afrikansk i det fri eller kristne hymner i kirken. Negro spirituals er jo dog en form for afrikansk folkekunst som har gjennomgått en amerikansk metamorfose. Jeg har hørt bantu spirituals laget så og si på stående fot av en guttegruppe og med denne *samtidige* dype tone av ubendig glede og fortvilet sorg. Et besøk ved kunstakademiet ved Makerere universitet i Uganda var litt av en opplevelse. Det ga håp om å få se afrikansk maleri — særpreget — ikke så meget ved fargeklang som ved valg av motiv — med spenning og drama. Jeg glemmer ikke så fort bildet av den korsfestede *sorte* Kristus. Det er nesten overalt lett å merke at afrikansk formende evne lever sterkere enn noensinne før. Treskulpturer på alle torv minner om det. Intet under at europeiske kunstnere i tur og orden forlengst har søkt fornyelse i afrikansk formspråk. Det blir mer av det i fremtiden.

Så har vi diktningen. Vi har vel alle hørt navn som Leopold Sedar Senghor, Peter Abrahams og noen få til. Ja, er det egent-

lig så forfriskende og nytt det de farer med? Senghor's harselas over New York sitter forresten igjen. Men er de originale nok til å love oss nye rike kulturimpulser? Det er selvfølgelig fortjenstfullt av svensken Per Wästberg å gi oss en antologi av afrikanske forfattere i sin bok «Afrika berättar», men i sitt glimrende forord gir Wästberg klar beskjed om antologiens begrensning. Den er faktisk bare et kor av den gruppen av afrikanske litterater som behersker et europeisk språk: engelsk, fransk, portugisisk. Det er i virkeligheten ikke Afrika som beretter. Det er et stykke intellektuelt emigrant-Afrika som vi stifter bekjentskap med. De kan den kunst å anrette det slik som europeerne vil ha det. De sterkeste røster fra folkedypet, og de genuine afrikanske dikterne har vi ennå til gode å høre. Men når de begynner å lyde, kommer vi til å lytte for alvor.

Den madagassiske dikter Jean Joseph Rabearivelo er f. eks. i Wästbergs antologi representert med to av sine franske dikt, forøvrig ypperlig oversatt til svensk. Men Rabearivelos egentlige diktning skrev han på sitt eget morsmål. Her blør han, her lengter han, her ber og kjemper og fortviler han. På fransk derimot, er det mer eller mindre europeisk oppvisning. Og han er et eksempel blant mange.

Skal en for alvor lytte til Afrika-impulser, kommer en ikke forbi de tusener og atter tusener av billedrike ordspråk fylt med lunt humør og sunn eksistensiell livsvisdom og almenmenneskelig moral om godt og ondt, rett og urett. Her gir den ene generasjon noe av sitt beste forråd til en ny generasjon. Og vi andre kan gjerne lytte til dette oppkomme av livsvisdom fra den afrikanske hytten.

Med det medfødte talent for fortellerkunst og vilje til lidelse og drama og endelig seier, ligger alt til rette for verdifull afrikansk litteratur i årene som kommer.

Imidlertid tenker jeg altså personlig mer på de kultur- og åndsimpulser vi kan få fra Afrika for vår daglige omgangstone og væremåte her på kloden. Den glade medmenneskelighet, solidariteten med sine omgivelser, lojaliteten mot et annet levende menneske. Det er slike ting jeg synes afrikaneren har litt mer av

enn oss andre. Det er slikt vi så sårt trenger i dag. Han er hjelpsom, gjestfri og vennesel, — med sitt religiøse sinn vil han aldri kunne nøye seg med en tallerkenflat sivilisasjon uten hjertelag. Ja, for afrikaneren er religiøs. Det er et særkjenne ved ham som alle som skal ha med ham å gjøre bør forstå og respektere. Og det er kanskje nettopp her at mange europeere gjør sine største feiltagelser. Selvfølgelig er ikke alle like her heller. Tenker man imidlertid på massene, holder det nok stikk. Religiøse og godslige, — men kjære, hva så med grusomhetene: Mao-Mao og Kongo? Ja, de skal ikke bortforklares, men de er for barnestrekker å regne sammenlignet med den råhet og brutalitet Europa har prestert i sitt mest siviliserte århundre. I likhet med europeerne er også afrikaneren grusom, fordi også han er et syndig menneske. Og fordi det enda ikke er bygget opp nok av åndens forsvarsskanser, får grusomheten til daglig så mange grelle og simple utslag. Likevel gjentar jeg at vi på mange måter kan lære praktisk livskunst hos afrikanerne, dersom vi bare vil ta imot. Når de smiler, så smiler de. Når de synger, så synger de — og mumler ikke som vi. Når de hjelper, så hjelper de rett og slett. Og når de gråter, så gråter de.

Jeg gjentar hva jeg så ofte har sagt, at hvis Europa er tankens og ærgjerrighetens kontinent, Amerika teknikkens og Asia mystikkens, ja, så er Afrika hjertelagets kontinent. Og her kan det ikke unngås at det er i en slik afrikansk rekke av kristne kulturpersonligheter som Aggrey fra Gullkysten, Haile Selassie fra Etiopia, Awolowo og Francis Ibiam fra Nigeria, Julius Nyerere fra Tanganyika og Luthuli fra Sør-Afrika at jeg personlig ser håpet om en sterk innflytelse til oss alle før eller siden fra hjertelagets Afrika.

Når det fra hvit side i Sør-Afrika har vært hevdet at kristen kultur i Afrika skal forsvares ved apartheid, så er det ikke desto mindre en kjensgjerning at kristen forkynnelse har gitt Afrika et syn på menneskeverdet som ser på apartheid som svart egoisme, og som har gitt anskuelsesundervisning på det i skoler, hospitaler, i familielivet og ved middagsbordet, foruten selvfølgelig i kirken. Det er ut fra dette kristne syn på mennesket at

Nyerere i Tanganyika målbevisst har forsøkt å bygge opp et samfunn der alle raser skulle få sin rettferdige plass i en felles innsats, det såkalte «multi-racial society». Personlig håper jeg at grunnen til at han nå står utenfor selve regjeringen er den at han derved enda bedre enn før vil forberede hele sitt folk på den rette medmenneskelige samfunnsstruktur.

Albert Luthuli i Sør-Afrika går i sine tanker i grunnen enda lenger, når han hevder at samfunnet skal være *non-racial*, det skal overhodet ikke ta hensyn til raser, men bare til medmennesker som alle er like overfor Gud og som alle også må være like overfor lover og samfunn her på jorden. I det hele har jo nettopp denne mann under sitt besøk her i Norge i sin person gjort lys levende for oss alle det som jeg her ønsker å gi uttrykk for. Han var seg sin afrikanske personlighet og kulturelle bakgrunn bevisst. Han hadde sine impulser fra Ghandi, men ganske særlig fra Kristus, som han selv sa han skyldte alt. I det hele tatt er det svært få av Afrikas nye ledere som ikke har gått på en eller annen misjonsskole. Luthuli har også det. Tross den behandling han har fått i sitt hjemland, var han trygg, glad, sterk, åpen, ubøyelig, harmonisk og hjertelig. På tross av presset fra myndighetene, er han ikke blitt smålig og bitter. Tvert imot, han ga uttrykk for respekt for sine motstandere.

Bedre og rikere kulturimpulser har Afrika neppe gitt oss hitil enn de han ga oss midt i vinterens mørke, — våpenløs men likevel seierssterk. Han kan meget vel bli et symbol for en internasjonal kristen reisning, edel og uselvisk som han er, høyverdig moralsk og villig til å gi alt for idealene. Det er nettopp slike impulser vi i høy grad trenger i dagens noe usikre Europa.

Og fremdeles trenger Afrika hjelp utenfra, ikke bare fra den kristne misjons forkynnelse og barmhjertighetsarbeide. Det vil fortsette mer intenst enn før. Ikke bare fra internasjonale hjelpeorganisasjoner, — de må fortsette sin hjelp til selvhjelp. Men det som trenges mest i denne oppbyggingsperiode som Afrika nå står overfor, er *mennesker*, levende mennesker som er villige til enten en kortere tid, eller et helt liv å marsjere i takt med dette hjertelagets kontinent, tross alle forskjeller ellers.